

Knut Papendorf: Advokatens århundre? Globaliseringen og dens følger for advokatmarkedet, Magt- og demokratiutredningen 1998-2003, rapportserien Nr. 47, november 2002 (210 s)

ANMÄLAN AV MARGARETA BERTILSSON

Utvecklingen mot en global rätt står alltmer i centrum för rättsteoretisk och rättsociologisk forskning. Hur påverkar globaliseringen den inhemska juristprofessionen? Knut Papendorfs bok om norska affärsadvokater handlar om ett aktuellt tema och fortsätter en god norsk tradition som vi känner redan från Vilhelm Aubert: i tider med stora samhällsförändringar är det jurister snarare än politiker som övertar rodret och "sätter" rätt. Internationell handel och etablerandet av WTO, utvecklingen inom EU med krav på kapitalets rörligheter, privatiseringen av statliga bedrifter, investeringsaktiviteter genom pensions- och värdepappersfonder, transnationala fusioner och "joint ventures" illustrerar hur globalisering direkt griper in och påverkar inhemska processer.

Den väldiga växten i juridiska problemställningar som är en konsekvens av transnationala kapitalrörelser påverkar på ett omedelbart och konkret sätt advokatståndet, och speciellt affärsadvokater. Deras verksamhetsområde har expanderat kraftigt och snabbt. Men, som Papendorf noterar *en passage*, finansvärldens intåg i affärsadvokaternas var-

dag återspeglas föga i den traditionella juristutbildningen!

Metod

Boken är baserad på en kvalitativ intervjustudie av affärsadvokater och deras verksamhet som Papendorf företagit det senaste året i Norge men med utblickar också till Tyskland. Studien handlar om de stora advokatfirmornas frammarch. Förvisso är fortfarande ett begränsat antal advokater selsatta med "mega-law", men dessa firmor är på stark frammarch också i Skandinavien.

Papendorf har haft kontakt med 19 advokater i Oslo-området, varav tre kvinnor. Kvinnoandelen utgör ca 19 %, vilket också gäller för norska advokater generellt. Genomsnittsålder för de intervjuade advokater ligger på ca 45 år. Dessa utmärker sig genom att ha höga genomsnittsbetyg i sin utbildning, deras sociala bakgrund domineras som regel av att deras fäder är i besittning av akademisk utbildning.

Arbetspress

Advokaterna har en mycket lång och hektisk arbetsdag, fylld av möten, konferenser, läsning av domsutslag och av elektronisk post (ca 80 – 100 emails per dag!). Tidspresen gäller i ännu högre grad för de unga advokatfullmäktige som har förhoppningar om att avancera i hierarkien, ev. som fullvärdiga partners. För att klara denna hektiska arbetspress, kräves hård disciplin, ev. avbruten av långa ferier och med löpturer under dagens lopp. Värt att notera är att kvinnor sorteras bort i rekryteringsprocessen, ty arbetspressen är svår att kombinera med familjeliv. Advokatfullmäktige har ofta en arbetsdag på 10 – 12 timmar inklusive weekends.

Stora advokatbyråer fakturerar tid i s.k. *time sheets*, något som har ökat genomsikten både hos kunder och chefer. Med *performance indicators* är det möjligt att kontrollera potentiella partners och övriga anställda; håller de måttet för vidare anställning? Timpriser i Norge ligger i genomsnitt på 2100-2500 NOK, men med internationella kunder ökar dessa priser markant. För anställda och yngre kolleger faller timarvoden. Intjäningspressen på stora byråer är stor med höga omkostnader för kontorshyra på ofta exklusiva adresser som t.ex. Akers Brygge. Långa arbetsveckor är legio. Genomsnittsinkomsterna för advokater från högt profilerade byråer ligger på ca 2 – 3 miljoner kr per år, men stiger markant för de som är i det absoluta toppskiktet.

Papendorf noterar en kultur av försiktighet med avseende på styrelseuppdrag bland affärsadvokater. Dessa är som regel högt specialiserade och finner ofta styrelseuppdrag vara diffusa och tidskrävande. Rollkon-

flikter kan upplevas mellan, å ena sidan, att vara juridisk rådgivare och, å andra sidan, medlem av direktionen. Papendorf ställde också frågor om dessa advokaters självbild i ljuset av att de i allmänhetens ögon ofta framstår som "prostituerade": deras juridiska sakkunskap skraddarsys så att den passar kundernas intressen.

Branschspecialisering

Den norska advokatmarknaden har förändrat sig markant i loppet av 1980- och 1990-talet. Specialistkompetens krävs i allt högre grad tillika med en internationell utsyn. Dessutom måste dessa byråer marknadsföras aktivt, man sitter inte längre passivt och väntar på att kunder kommer in från gatan. En våldsam konkurrens om attraktiva uppdrag förekommer, små byråer klarar inte konkurrensen och fusioner är nödvändiga. Sammanslagningen leder också till konflikter mellan partners och mellan skilda organisationskulturer: intimiteten från den lilla advokatbyrån är som bortblåst. En viktig fråga är om det är utländska – transnationala – byråer som etablerar sig i Norge och som på sikt kommer att förtränga det specifikt norska? Men med några få undantag förhåller det sig enligt Papendorf ännu inte så, eftersom intjäningen efter internationella mått ännu ligger i underkant i våra nordiska länder.

En allt mer specialiserad kundmarknad leder till en stark branschspecialisering bland byråer. Konkurrens mellan de stora advokatbyråerna, också i förhållande till de stora internationella revisionsbyråerna ("the big five" – Ernest& Young, PWC, Arthur Andersen, KPMG, Deloitte Touche) föreligger. Men det förekommer uppenbart en uppdel-

ning av marknaden och "the big five" är specialiserade på internationella skattefrågor. Färdigställandet av Papendorfs manuskript gjorde det inte möjligt att bearbeta konsekvenserna av Enron-skandalen i september 2002 och Arthur Andersens kollaps. De stora advokatbyråerna rankas internationellt vilket som regel framgår av deras respektive web-sida. Ranking-processen är en konsekvens av firmats storlek: stora firmor med stark specialisering intar tätpositionen. Papendorf sökte utan större framgång tränga närmare in i rankingmetoderna; dessa synes till stor del vara resultatet av högst subjektiva värderingar.

Exemplet Tyskland

Papendorf har fördelen av att besitta nära kontakter till Tyskland och till tysk juridisk miljö. Hans intervjustudie av affärsadvokater kompletterades med 6 intervjuer i Tyskland. Den tyska utvecklingen mot "megawatering" betecknar han som revolutionär. Redan under 1980-talet fruktade tyska affärsadvokater en "anglo-amerikanisering" av deras verksamhetsfält och sökte aktivt etablera sig i Bryssel and andra europeiska metropoler. Murens fall och öppningen av en helt ny marknad satte ytterligare fart i fusionsvågen. "The big five" samman med andra stora anglo-amerikanska advokatfirmor har trängt in på den tyska marknaden (motorn i den europeiska ekonomien), men specifikt tyska aktörer tycks kunna behålla sina ställningar. Takten i sammanslagningen har varit så intensiv, att man tvingas teckna "fusionsstamträd" med ibland upp till 20 sammanslagna enheter. Marknadsföringen bland toppadvokater är till synes än mer hektisk än i Skandinavien: arbetsdagen är

längre, man ser mindre av familjen, man tvingas sälja sina tjänster i en benhård (internationell) konkurrens.

En intressant fråga som Papendorf berör är om man kan tala om ett *common law* inflytande på den kontinentala rättskulturen eller om en helt ny internationell rättsordning är under uppbyggnad med expansionen i *lex mercatoria*. Här finns en tolkningskonflikt bland observatörer av global rätt: medan t.ex. Yves Dezalay/Bryant Garth observerar export av nationell (amerikansk) rätt, hävdar Günther Teubner att en ny transnationell (statslös) rätt är under etablerande. En viktig fråga är också om vi i Europa kommer att se en utveckling mot några få "meta-advokatfirmor" likanande den i USA som delar upp inte blott den europeiska men också den globala marknaden mellan sig? *Lex mundi* är ett sådant globalt nätverk av 155 medlemsfirmor i 156 jurisdiktioner och med högsäte i Houston, Texas. Men Papendorf visar också med exempel från Tyskland att små högspecialiserade firmor kan finna en nisch. Detsamma gäller också byråer med stark regional förankring. Den europeiska, eller för den delen den globala, framtiden rymmer ännu möjligheter.

Papendorf jämför den explosiva utvecklingen av advokatfirmor i Tyskland mot allt större enheter med den tyska *Bundesligen*. Advokater, eller *team* av advokater, lämnar en firma och övergår till en annan med ungefär samma hastighet som inom fotbollsvärlden.

Advokaternas århundrade?

Vad betyder denna *Bundesliga*-utveckling i rättsligt avseende? Håller staten på att förlora sitt rättsmonopol? Ser vi i dess ställe

uppkomsten av skilda "governance regimes"? En sådan rättspluralisering betyder sannolikt också att det inte längre är lagstiftaren eller domaren som producerar rätt utan snarare advokaten. De stora transnationella advokatfirmorna producerar samman med sina kunder (bl. a. transnationala koncerner) den nya globala rätten. Staten förlorar sitt lagstiftningsmonopol. Kvasi-autonoma aktörer i den nya globala rättsutvecklingen är WTO, IMF, Världsbanken och naturligtvis EU. Papendorf ser speciellt på WTO och dess tvistemåls-organisering. Här finns klart en marknad för internationella toppadvokater. Papendorf refererar i sammanhanget till Saskia Sassens "maktgeografi" med stark koncentration till vissa världsmetropoler. Det är inte blott *lex mercatoria* som utgör ett exempel på "statslös" rätt i Teubners terminologi: *lex laboris internationalis* och *människorättigheter* är också instanser med global betydelse. Teubner illustrerar denna utveckling mot *global law* också med vad som sker inom idrottens värld och med Internet: globala rättsregimer antar i dag flera uttrycksformer.

Forum shopping är beteckningen för de rättsprocesser där man t.ex. i skadeståndsersättning använder sig av andra länders jurisdiktion. Vi läser allt oftare om enskilda individers rättsprocesser, också i Skandinavien, mot tobaksbolag med enorma skadeståndskrav eller om konsekvenserna av SAS-olyckan i Milano 2001. Här fick anhöriga till de omkomna "legal counseling" av amerikansk-baserade advokater. Utgången av dessa skadeståndskrav är ännu inte kända, men vi kan klart skönja en utveckling mot "amerikanska tillstånd". Dezalay och Garth hävdar som bekant att "the American law school" nu dominerar der transnationella

rättsfältet. I en intressant passage refererar Papendorf till Auberts klassiska studie i 1800-talets Norge om juristernas dominans och ställer frågan om vi än en gång kan se exempel på sådan juristernas dominans i utvecklingen mot global rätt.

Affärsadvokater i ett maktperspektiv

I den avslutande teoretiska delen av sin studie försöker Papendorf tillämpa några sociologiska maktteorier (Weber, Bourdieu och Luhmann) på affärsadvokaternas verksamhet. Med utgångspunkt i Webers aktörsorienterade maktteori, senare också utvecklad av Hernes, genomgår Papendorf några uppmärksammade rättsstrider i Norge under senare år som utvecklats i kölvattnet av att marknadsaktörer gjort uppköp av konkurrenter (som t ex. MeritaNordbankens uppköp av Kreditkassen). Hur kan vi bestämma advokaternas roll i dessa förhandlingar med stora konsekvenser för den norska bankmarknaden? Advokaternas agerande både som förmedlare och producenter av ny rättskipning. I kraft av att advokater tillhör mäktiga firmor är de i besittning av flera sorters makt: informations-, organisations- och fördelningsmakt. När inga faktiska rättsregler föreligger, framträder advokater som "kreativa lagstiftare".

Bourdieus teori om skilda makt- och kapitalformer kan också användas för att studera "fältet" av advokater i Oslo. Har affärsadvokater mer makt än de traditionella utövarna av advokatycket? Problemet med makthierarkier kompliceras av det faktum att Bourdieus teori om maktfält bär spår av det parisiska landskapet och hänsyn måste tas till att mer egalitära relationer föreligger i Norden!

Slutligen analyseras affärsadvokaterna utifrån perspektivet av en Weberskt stängnings-teori, senare utvecklad i Luhmanns teori om *autopoiesis*. Frågan som Papendorf reser med anknytning till aktuell tysk rättsociologisk diskussion gäller om affärsadvokaternas närmande till ekonomisk praxis på sikt kan komma att urholka deras egen professionella legitimitet som rättspraktiker.

Advokaternas makt över rätten – ett nordisk perspektiv

Själv har jag med stort nöje tagit del av Papendorfs studie om norska (och tyska) affärsadvokater. Jag finner hans beskrivning både väl-argumenterad och sober och hoppas på att den skall stimulera till ytterligare studier i de nordiska länderna. Även om samtliga nordiska länder har utvecklat starkt välfärdspolitiska ansatser, skiljer de sig markant med avseende på näringslivsstruktur. Den norska oljerikedomen kan mycket väl ha påskyndat närmandet till internationell kapitalmarknad: värde- och pensionsfonder måste finna god avsättning fördelad på många risk-bolag i utlandet. Det svenska näringslivet domineras av ett antal profilerade multinationala företag som har haft uppenbara svårigheter i senare år. Hur ser marknaden för affärsadvokater ut i Sverige? Har de multinationala (anglo-amerikanska) firmorna gjort sitt intåg med näringslivets utflyttning, eller har inhemska fusioner kunnat hålla utländska firmor i schack liksom i Norge? Små och mellan-stora företag med stark regional förankring dominerar näringslivet

i Danmark, och frågan är om denna "material-struktur" också leder till begränsning i "mega-lawyering"? Finland är intressant i det avseende att NOKIA i stort dominerat den elektro-teknologiska marknaden i ett decennium. Hur påverkar en sådan dominans advokaternas branch-specialisering?

Mega-lawyering leder till en stark koncentration och intensifiering av juridisk sakkunskap. Koncentrationen av social och juridisk makt har ingen motsvarighet på domar- och åklagarsida: specialistadvokater från stora byråer utmanövrerar den nationellt förankrade juristprofessionen. Det råder en rättsteoretisk och rättsociologisk tvist om i vilken utsträckning *lex mercatoria* är ett uttryck för att en ny global rättsregim är under uppbyggnad eller om det blott är en återspeglning av *lex americana* och av skilda affärsintressen. Det är i detta avseende som en jämförande nordisk studie av affärsadvokaters verksamhetsomfält kunde bidra konstruktivt. Kan nordiska rättskulturer hävda sig i förhållande till starka anglo-amerikanska intressen? Kan vi se spår av en europeisk rättskultur på detta området? Frågorna är vitala för att bättre kunna förstå globaliseringens rättsliga uttrycksformer. Papendorfs studie utgör en mycket god grund och borde stimulera till följdstudier.

Författarupplysning

Margareta Bertilsson är professor i sociologi vid Sociologisk Institut, Köpenhamns Universitet.